

“1984” VE “CESUR YENİ DÜNYA” ESERLERİNİN SANAT-MİMARLIK İLİŞKİSİ ÜZERİNDEN OKUNMASI

Doç. Dr. Erkan Aydıntan*
Edanur Fettahoğlu**

Özet: Sanat ve mimarlık disiplinleri sürekli olarak gelişen kapsamları ile birlikte daima birbirlerini etkilemişlerdir. Birçok açıdan ele alınarak yorumlanabilecek olan sanat-mimarlık ilişkisinin, araştırma çerçevesinde edebi eserler üzerinden okunması gündeme getirilmiştir. Bu doğrultuda “1984” ve “Cesur Yeni Dünya” adlı iki distopik eser, taşıdıkları edebi değer ve konuya ilişkin nitelikli veri kaynağı olma özellikleri ile araştırmanın materyali olarak belirlenmiştir. Söz konusu eserlerin araştırma materyali olarak belirlenmesinde geleceğe yönelik öngörüler barındırmaları ve bu öngörülerini “gerçek-sanal”, “doğal-yapay” gibi birtakım zıtlıklar üzerinden aktarmaları da birer etken olmuştur. Eserler içerik analizi yöntemiyle analiz edilerek, zihnimizde imgesini oluşturdukları sanat dalları ile mimarlık disiplininin benzerlikleri ve farklılıkları üzerinden yorumlanmıştır.

Araştırmada temel amaç, sanat-mimarlık ilişkisinin irdelenmesi ve seçilen iki bilim kurgu edebiyatı eserinde bu ilişkinin aranmasıdır. İçerik analizi yöntemi ile her iki eserde, sanatı ve mimarlığı nitelemek amacıyla kullanılan kavramlar üzerinden çıkarımlarda bulunulmuştur. Yapılan analiz sonucunda sanat ve mimarlık disiplinlerinin uyandırdıkları his ve temsil ettikleri kavramlar gibi çeşitli açılardan ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra, mimarlığın bilim kurgu edebiyatında gelecek öngörülerini aktarma, vurgulanmak istenen kavramları ve mesajları okuyucuya iletme gibi rollerinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sanat-Mimarlık İlişkisi, Bilim Kurgu Edebiyatı, Mimari, 1984, Cesur Yeni Dünya.

Geliş Tarihi: 12.08.2021

Kabul Tarihi: 16.02.2022

Makale Türü: Araştırma Makalesi

*Karadeniz Teknik Üniversitesi, İç Mimarlık Bölümü, Trabzon, aydintan@ktu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8097-2384.

**Karadeniz Teknik Üniversitesi, İç Mimarlık Bölümü, Trabzon, edanurfettahoglu@hotmail.com, ORCID: 0000-0003-1288-3616.

READING THE NOVELS OF “1984” AND “BRAVE NEW WORLD” ON THE RELATIONSHIP OF ART AND ARCHITECTURE

Assoc. Prof. Erkan Aydıntan*
Edanur Fettahoğlu**

Abstract: Art and architecture have always influenced each other, with their ever-evolving scopes. The relationship between art and architecture, which can be interpreted in many ways, has been read through literary works within the scope of the research. In this direction, two dystopian works named “1984” and “Brave New World” were determined as the material of the research with their literary value and their characteristics of being a qualified data source on the subject. The fact that these works contain predictions for the future and that they convey these predictions through contrasts such as “real-virtual” and “natural-artificial” have also been a factor in determining the works in question as research material. The works were analyzed with the method of content analysis and interpreted through the similarities and differences between the branches of art that they created in our minds and the discipline of architecture.

The main purpose of the research is to examine the relationship between art and architecture and to search for this relationship in two selected works of science fiction literature. With the content analysis method, inferences were made on the concepts used to describe art and architecture in both works. As a result of the analysis, it has been determined that the disciplines of art and architecture are related in various aspects such as the feelings they evoke and the concepts they represent. In addition, it has been concluded that architecture has roles in science fiction literature such as conveying future predictions, conveying the concepts and messages to be emphasized to the reader.

Keywords: Art-Architecture Relationship, Science Fiction Literature, Architecture, 1984, Brave New World.

Received Date: 12.08.2021

Accepted Date: 16.02.2022

Article Types: Research Article

* Karadeniz Technical University, Interior Architecture Department, Trabzon, aydintan@ktu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8097-2384.

**Karadeniz Technical University, Interior Architecture Department, Trabzon, edanurfettahoglu@hotmail.com, ORCID: 0000-0003-1288-3616.

1. Giriş

Mimarlık geçmişten günümüze sanat ve bilimin ortak paydasında yer almış, her iki disiplinden de beslenmiştir. Bu disiplinler içinde sanat, bir iletişim aracı olması yönü ile insan ve mekân ilişkisini algısal düzeyde şekillendiren bir dinamik olarak öne çıkmıştır. Modernizm ile birlikte sanat dallarının ayrışması farklı bakış açılarının ortaya çıkmasına sebep olsa da bu kırılma noktası beraberinde yenilikler getirmiş, sanat ve mimarlık dönüşümlü olarak birbirlerini etkilemiştir (Beken, 2007, s. 1; Üner ve Erdoğan, 2020, s. 177). Mimarlık ve sanat dalları arasındaki etkileşim gerek birbirlerinden beslenme gerekse benzeme ve çatışmaları bakımından ele alınmış, çeşitli çalışmalara konu edilmiştir. Diğer bir deyişle süreçte birçok sanat dalı farklı açılardan mimarlık ile ilişkilendirilmiştir. Örneğin; Köse Doğan, (2016) resim ve mimarlık ilişkisini sanat akımları bağlamında değerlendirmiş; Kübizm, Bauhaus ve De Stijl akımlarının resim sanatı ile mimarlık üzerindeki benzer etkileri bağlamında incelemiştir (s. 62). Özertural, (2007) ise mimarlık ve heykel ilişkisinde “mekân, yeni malzemeler ve teknikler, ölçek, form ve izleyiciyle kurulan ilişki” bakımından ortaklıklar tespit etmiştir (s. 111). Bulu, (2018) sanat-mimarlık ilişkisini müzik bağlamında ele almış, “biçim, akustik, organizasyon ve kompozisyon yaratma” açılarından benzerliklerinin bulunduğu sonucuna ulaşmıştır (s. 106-107). Söz konusu çalışmalarda incelenen her bir sanat dalının doğası, tekniği ve özellikleri bakımından mimarlık disiplini ile ortaklıklarının tespit edildiği görülmektedir. Diğer taraftan Erdinç, (2011) mimarlık ve moda ilişkisini irdeleyerek “insan için, onu koruyacak bir barınak sağlamak amacıyla üretilmiş olması” üzerinde durmuştur (s. 1). Ay Birsöz, (2015) de mimarlığın dans ile ilişkisini sorgulayarak “beden” unsuruna odaklanmış ve bu konuda ortaklıklarının olduğunu tespit etmiştir (s. 61). Ertem, (2010) ise yedinci sanat olarak tabir edilen

sinema ile mimarlık ilişkisini araştırmış, “zaman, kurgu, algı, ışık, gölge” gibi ortak noktalarının bulunduğunu, aynı zamanda mimarlığın sinemaya deneysel bir ortam sağladığını belirtmiştir (s. 87). Yapılan çalışmalar sanat ve mimarlık disiplinleri arasında çeşitli yönlerden ortaklıkların bulunduğunu ortaya koymaktadır.

Görüldüğü üzere, mimarlık ve sanat dalları arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmalarda farklı açılardan ortaklıklar tespit edilmiştir. Bu çalışmada ise sanat ve mimarlık ilişkisi edebiyat disiplini üzerinden ele alınmıştır. Bu çerçevede, seçilen iki distopik eserde bu ilişki sorgulanmıştır. Edebiyat ve mimarlık ilişkisinin incelendiği çalışmalara bakıldığında söz konusu ilişkinin farklı açılardan ele alınarak incelendiği görülmüştür. Örneğin Spurr, (2012) her iki disiplinin de yaşadığımız dünyayı tanımlamakta olduğunu ifade etmiştir (s. 3). Mimarının somut biçimler kullanarak, edebiyatın ise sembolik ifadelerle dünyayı tasvir ederek toplumu yansıttığını aktarmıştır. Serin Güner ve Gökmen, (2020) ise edebi eserlerde yer alan mimari anlatımların mekanlara ilişkin yazılı belge niteliği taşıdığını ifade etmiştir (s. 1724). Bununla birlikte, mimari anlatımların, edebi eserler ile aktarılmak istenen duygu ve düşünceleri güçlendirdiğini belirtmiştir. Edebiyat ve mimarlık ilişkisinin bilim kurgu edebiyatı doğrultusunda incelendiği çalışmalarda ise kurgu unsurunun ön plana çıktığı görülmüştür. Yalım, (2002) bilim kurgu edebiyatında kurgulanan ütopyalar ile mimarlık ilişkisini incelediği çalışmada bilim kurgu yazarları ile ütopyacı mimarlar arasındaki ilişkiye dikkat çekmiş, her ikisinin de toplum ve yaşanan çevreyi birlikte ele alıyor olduğunu ifade etmiştir (s. 112). Somer, (2006) mimarlığın bilim kurgu edebiyatında kurgulanan geleceğe katkı sağladığı gibi, edebiyatın da metinlerinin içerdikleri önermeler ile mimari tasarım sürecine katkı sağlayabileceğini belirtmiştir (s. 132). Hem kurgulanan mekanlar hem de mimariye yüklenen

anlamlar ile bilim kurgu eserlerinin birer esin kaynağı olabileceği sonucuna ulaşmıştır. Bu doğrultuda eserlerde kurgulanan mimarinin hikâyeye arka plan oluşturarak anlatıyı güçlendirdiğini belirtmiştir. Yapılan okumalar sonucunda sanat ve mimarlık ilişkisinin bilim kurgu edebiyatına ait distopik eserler üzerinden karşılaştırmalı olarak incelendiği bir araştırmaya ise rastlanmamıştır.

Bu doğrultuda yapılan araştırmada; “Sanat ve mimarlık ilişkisi edebiyat bağlamında irdelendiğinde iki uğraşı arasında ne gibi ortaklık ve farklılıklar vardır?” ve “Bilim kurgu edebiyatında kurgulanan anlatı içinde mimarlık disiplini ne gibi roller üstlenmektedir?”, sorularına yanıt aranmıştır. Bu sorular aynı zamanda araştırmanın varsayımlarına da temel oluşturmuş ve varsayımlar ifade edilmiştir:

- Mimarlık ve sanat uğraşları çeşitli boyutlarda (yaratı, uygulama, içerik, anlam vb.) benzerlik ve farklılıklar gösterir.
- Mimarlık disiplini, bilim kurgu edebiyatında çeşitli roller (arka plan yaratma, zaman algısı yaratma vb.) üstlenebilir.

Bu doğrultuda araştırmanın temelinde yer alan “sanat-mimarlık ilişkisi” konusu içerisinde sanat disiplini inceleme alanı olarak bilim kurgu edebiyatı ile sınırlandırılmıştır. Bilim kurgu edebiyatında mimarlığın anlatılmak istenen geleceği temsil etme amacıyla kullanıldığı bilinmektedir (Abohela, Al-Gohary and Dewidar, 2007, s. 14). Bu durum bilim kurgu edebiyatı eserlerinin tercih edilmesinde yönlendirici olmuştur. Yapılan ön okumalar sonucunda George Orwell’e ait “1984” ve Aldoux Huxley’e ait “Cesur Yeni Dünya” adlı eserler araştırmanın temel materyali olarak belirlenmiştir. Araştırmada çıkarımlar, söz konusu iki distopik eser kapsamında yapılmıştır. Distopik bilim kurgu türünde yazılmış olan her iki eser de zıt toplumları konu edinmiştir. Eserlerde toplumun

izlerini taşıyan sanat ve mimarlık disiplinlerine sıklıkla yer verilmiştir. Bu doğrultuda belirlenen iki distopik eserde, sanat ve mimarlık ilişkisini örnekleyen kavramlar üzerinden çıkarımlarda bulunulmuştur.

Eserlerde gelecekte beklenen toplumsal ayrılıkların sanat ve mimarlık alanında nasıl ele alındığı irdelenmiş, içeriklerinde bahsedilen her bir sanat dalı ile mimarlık arasındaki benzerlik ve farklılıklar araştırılmıştır. Amaç; seçilen eserlerde sanat-mimarlık ilişkisinin hangi boyutlarda ortaklıklara sahip olduğunun araştırılması, mimarlığın edebi anlatım içerisinde sahip olduğu rollerin bu iki eser özelinde örneklenerek irdelenmesidir. Her iki eserde yer alan zıt yaşam biçimleri araştırma konusunun karşılaştırmalar üzerinden yürütülmesine imkân tanımıştır. Araştırmada elde edilen sonuçlar, sanat-mimarlık ilişkisini ortaya koyan literatüre katkı sağlamasının yanı sıra, mimarlığın bilim kurgu edebiyatında ne gibi roller üstlenebileceğini örnekler üzerinden tartışmaya açması açısından da önemlidir.

2. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

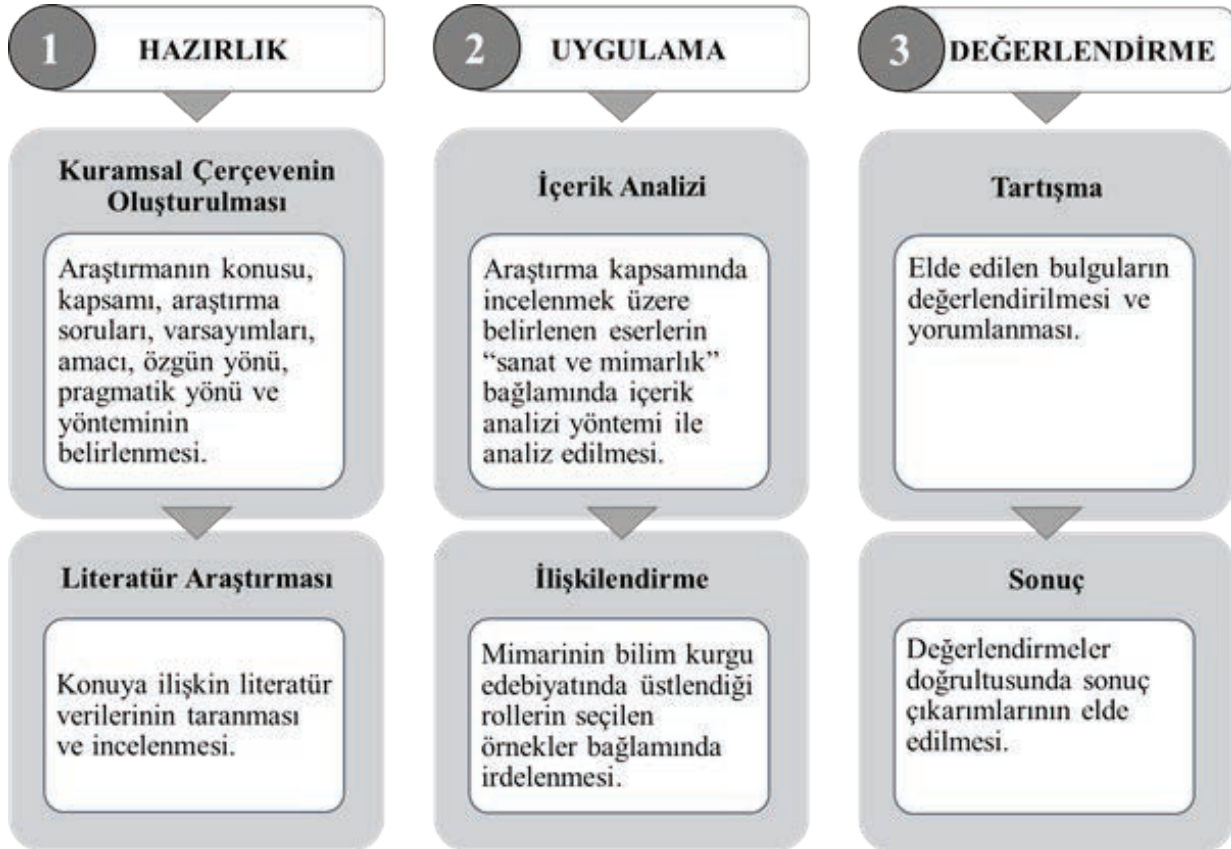
Temel olarak sanat ve mimarlık disiplinleri arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmada literatüre katkı sağlamak amaçlanmıştır; söz konusu ilişki farklı açılardan ele alınarak sınırlanmıştır. Bu doğrultuda yapılan araştırmanın temel araştırmalar grubunda yer aldığını söylemek mümkündür (Ertuğrul, 2003, s. 62-63). Araştırmada materyal olarak iki adet kült distopik eser; “1984” ve “Cesur Yeni Dünya” üzerinden tespitler yapılarak 3 aşamalı bir araştırma deseni kurgulanmıştır (bkz. Tablo 1). Eserlerin tüm zamanların en ünlü distopik eserleri arasında görülüyor olması (Keisman, 2016, s. 19; Kara, 2019, s. 1) ile birlikte; her bir eserin iki ayrı yaşam biçimini konu edinmiş olması, böylece kendi içlerinde ve birbirleri ile karşılaştırılabilir olmaları birer seçim kriteri olmuştur.

Seçilen eserler içerik analizi yöntemi ile analiz edilmiştir. Bu yöntem, verilerin kodlanması yoluyla anlamlı kavramlara ve ilişkilere ulaşmaya imkân veren bir nitel araştırma yöntemidir (Karataş, 2015, s. 74). Yapılan analizde öncelikle iki eser ayrı ayrı ele alınarak; metinlerde sanat ve mimarlık terminolojisinde yer alan kelimeler ve cümleler tespit edilmiştir. Ardından, bu yolla elde edilen veriler kodlanmış, diğer bir deyişle metinde geçen olguları temsil eden ortak kelimeler bulunmuş ve listelenmiştir. Ardından, anlatının birbirinden farklı yaşam biçimleri doğrultusunda kurgulanmış olmasından yola çıkılarak, kodlanan kelime ve cümleler üzerinden temalar elde edilmiştir. Eserlerde vurgulanan zıt kavramlar, “gerçek-sanal”, “doğal-yapay” gibi

ortaklaştıkları temalar altında toplanmıştır. Elde edilen temalar doğrultusunda eserlerde sanat ve mimarlık arasında kurulan ilişkinin hangi kavramlar üzerinden aktarıldığı tespit edilmiştir ve yorumlanmıştır.

Ulaşılan kavramlar her bir sanat dalı ile mimari anlayışın karşılaştırılması doğrultusunda incelenmiştir. Ardından bilim kurgu edebiyatında mimarlığın rolünü tespit etmek amacıyla her iki eser ayrı ayrı ele alınarak irdelenmiştir. Son olarak eserlerde yer alan gelecek öngörülerini ile günümüz mimarlığı ve sanatının ortaklık ve farklılıkları üzerinden çıkarımlarda bulunulmuş, sonuçlar yorumlanarak tartışmaya açılmıştır.

Tablo 1. Araştırma Deseni.

3. BULGULAR VE DEĞERLENDİRMELER

3.1. Sanat ve Mimarlık İlişikisine Yönelik Bulgular

Araştırma materyali olarak belirlenen “1984” ve “Cesur Yeni Dünya” eserleri, anlatılar içerisinde bahsi geçen sanat ve mimarlık yaklaşımları doğrultusunda analiz edilmiştir. Sanat ve mimarlığa ilişkin kavram ve ifadeler tespit edilerek ortaklık ve farklılıklar bağlamında değerlendirilmiştir. Hikâye anlatımlarının odak noktasında yer alan iki farklı toplum ve zıtlıklar üzerinden çıkarımlarda bulunulmuştur. Her iki eser ayrı ayrı değerlendirilerek elde edilen bulgular listelenmiştir.

3.1.1. 1984

George Orwell tarafından 1949 yılında yazılan eser, kurgusal bir yaşayış biçimine odaklanmaktadır. Totaliter bir kurgusal devlet olan Okyanusya’da hemen her şey yönetimin kontrolü altındadır, kullanılan dil dahi icat edilmiştir (Orwell, 2015). İnsanların ne konuşacağı belirlenir ve denetlenir (Hossain, 2017, s. 25). Gerçeklik algısından tarih bilgisine kadar hemen her şey yönetimin kontrolü altındadır; bireylerin özgürlüğü kısıtlanmaktadır (Akkoyun, 2015, s. 30). İkinci Dünya Savaşı sonrası yazılan eserde toplumun içinde bulunduğu ortamın etkili olduğunu söylemek mümkündür. Savaş sonrası bir dönemi konu

alan eserde yönetim her şeye karar veren, yurttaşların her hareketini kontrol eden ve yönlendiren başat bir konumda yer almaktadır. Savaş teması kurgunun tamamını etkilemiş; insanlar savaş dönemi içerisinde olduklarından, yoksulluk kavramı her alanda hissedilir olmuştur. Katı kurallarla yönetilen Okyanusya’da iki ayrı yaşam biçimi görülmektedir. Biri bireyselliğin reddedildiği bir bölgede topluca yaşamak üzerine kurgulanan yurttaşların yaşamı iken diğeri, söz konusu sistemi kabul etmeyen proleterlerin¹ yaşamıdır. Bu ayrılık birçok şeyi etkilemiş; aradaki büyük farklılıklar sanattan mimarlığa hemen her alanda etkisini göstermiştir (Orwell, 2015). Kitap için hazırlanmış kapak çalışmalarında yer alan yönetici “Büyük Abi” figürünün işlenişi, işçi sınıfına yapılan vurgu ve işçi tulumları da kitabın özü hakkında fikir vermekte, okuyucuyu içeriğe hazırlamaktadır (bkz. Görsel 1).

Yurttaşların “Zafer” konutları’nda yaşamakta olduğu ana bölgede evler yıkık dökük ve bakımsızdır. Ancak çocuklar için hazırlanmış tarih kitabında eski mekanlardan bahsedilirken çok daha kötü ve zor koşullarda yaşandığı belirtilir. Bu açıklama gerçeği yansıtmayan suni bir açıklamadır. Okunan gazetelerden izlenen yayınlara her şeye yönetimin ilgili birimleri karar vermektedir. Tarih istendiği şekilde yeniden yazılmakta; sorgulamaya imkân verilmemektedir. Bu görevleri üstlenen

Görsel 1. 1984 Romani İçin Hazırlanmış Kapak Çalışmaları.

¹Eserde “proleter” ifadesi alt sosyal sınıfı temsil etmek amacıyla kullanılmıştır. Araştırmada da eserde yer alan orijinal hali ile kullanılmıştır.

bakanlıklardan bahsedilirken ise “birbirinin aynı”, “devasa” mekanlar oldukları vurgulanır. Adeta yönetimi temsil edencesine bembeyaz, kocaman ve ürpertici piramit yapılarıdır. Duvarlarında ise kurgulanan dönemi ve yaratılan tezatlığı özetleyen bir propaganda yazar (Orwell, 2015, s. 28): “Savaş barıştır, özgürlük köleliktir, cahillik güçtür.”

Müzik ve mimarlık; Duyguların dile getirilmesinin hoş görülmediği, neredeyse yasaklandığı toplumda kendi kendine şarkı söylemek dahi tehlikelidir ve yadırganmaktadır. Yalnızca her ev, kamu kurumu ve hatta tuvaletlerde bile yer alan tele-ekranlardan dinlenebilen; propaganda aracı olan şarkılara izin vardır: “Okyanusya sana canımız feda”. Şarkıların sözleri güfteyazar² adlı bir aygıtta el değmeden yazılmaktadır. Proleterlerde ise böyle bir ayırım söz konusu değildir, onlar hissetme özgürlüğüne sahiptir ancak yine de yönetim dinlenecek müziklere müdahale etme arzusu içerisinde. Mekanlarda da tıpkı müzikler gibi bir anlayış hakimdir. Kullanıcıların özel mekânlarında istenen değişikliği yapması veya diğer bireylerden farklı bir bölgede yaşama özgürlüğü yoktur. Tele-ekran, müziği yönettiği gibi konutların kullanılış biçimini ve kamusal alanları da yönetmekte ve denetlemektedir. Örneğin, işçiler kantinde yemek yerlerken bir yandan tele-ekrandan aktarılan gerçek dışı haberleri dinlemek zorundadırlar. Müzik ve mekân, sürekli bir denetleme ve yönlendirme aracı olarak kullanılmaktadır.

Edebiyat ve mimarlık; Tüm edebi eserler denetçiler tarafından denetlenmekte, uygun görülenler çarpıtılarak yayınlanmaktadır. Uygun görülmeyenler ise “Düş Polisi” tarafından yakılmakta, yok edilmektedir. Söyleyaz³ aleti metinleri yazmaktadır. Denetçilerin “odacık” diye tabir edilen evlerinde basınçlı borular bulunmakta metinler buradan gönderilip geri

alınmaktadır. Odacıkta üç boru ağzı vardır; mesajlar, gazete ve çöpe atılacaklar için ayrı ağızlar bulunmaktadır. Borular evlerin belirleyici öğeleri olmuş ve dolayısıyla mekân kavramı ile bütünleşmiştir. Evler birer makine, metinler ise makinede üretilen birer ürün gibidir. Her şey kontrollüdür, kişisel herhangi bir unsura yer yoktur.

Moda ve mimarlık; Moda kavramının yalnızca giyim ile ilgili olmayıp birçok alanı etkilediğini, topluma ve kültürel referanslara bağlı bir fenomen olduğunu söylemek mümkündür (Ertürk, 2011, s.6-7). Bu doğrultuda toplumda ön plana çıkan moda eğilimlerinin kıyafet tercihlerine yansıma biçiminin mimari ile ortaklıklarının bulunması doğal bir durumdur. Eserde kurgulanan düzen, yurttaşlar ve proleterler için her şeyin kısıtlı olduğu bir yaşamı gerektirmektedir. Bireyselliğin yasak olması her şeyin tek tipleşmesi sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Bu durum moda alanında da oldukça etkilidir. Günün büyük bir bölümünü çalışarak geçiren yurttaşlar mavi iş tulumlarını giymektedirler. Proleterler için böyle bir durum söz konusu değildir ve bu nedenle proleter bölgesine giren bir yurttaş kolaylıkla fark edilmektedir. “Gerçek kadın elbisesi” olarak tanımlanan günlük kıyafetler ve makyaj ise ancak gizlenerek kullanılabilir. Bununla birlikte yurttaşların ayakkabıları su almakta, çorap ve iç çamaşırları eskimektedir. Benzer bir yoksulluk proleterler için de geçerlidir. Buna karşın, onların ne giyeceğine karar verme şansı bulunmaktadır. Mekanlarda da aynı durum söz konusudur. Yurttaşlar tek tip mekanlarda yaşamaktadırlar, mekanları da kıyafetleri gibi tek tiptir ve dolayısıyla birbirine benzemektedir; kişiselleştirmeden oldukça uzaktır. Proleterler ise gerek kıyafet tercihlerinde gerekse mekanlarında kişiselleştirme yapabilmektedirler. Esere konu

²Şarkı sözü yazmak için kullanılan bir aygıttır. Eserde yer alan orijinal hali ile aktarılmıştır.

³Metin yazmak için kullanılan bir aygıttır. Eserde yer alan orijinal hali ile aktarılmıştır.

edilen her iki bölgede farklılıkların yanı sıra benzerlikler de bulunmaktadır. Örneğin, modada ortaklaşan sınırlılık ve yoksunluk kavramları mimarlıkta da vurgulanmaktadır. Kıyafetler eski ve yırtık; evler yıkık dökük, bakımsız olarak tasvir edilmektedir.

Mutfak sanatı ve mimarlık; Günümüzde “keyif” kavramı ile özdeşleşmiş olan kahve yurttaşlar için standart bir içecektir ve seçeneksizdir. Sütsüz ve tatsız olan bu içecek “Zafer Kahvesi” olarak tanımlanmaktadır. Gerçek kahve içmek istendiğinde ise bunun gizlenerek temkinli bir şekilde gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Gerçek kahve, çay, şeker ve ekmek çok zor bulunmakta; yasaklı ürün olarak görülmektedir. Proleterlerde ise böyle bir durum söz konusu olmamakla birlikte bira gibi içecekler de kullanılabilir. Yurttaşlar için bir ayıp olarak kabul edilen “keyif” ve “kişisel” kavramları proleterler için normaldir. Özgür yaşamaktadırlar ve bu nedenle “insan gibi yaşadıkları” ifade edilmektedir. Mekanlardaki gelişigüzel bile bir özgürlük ifadesi olarak kabul edilmektedir. Yurttaşların saatleri birçok şey gibi tele-ekranda yer almaktadır. Bir gramfonun veya bir resmin kullanımı ne kadar yanlışsa “keyif” ile özdeşleştirilen yemekler de bir o kadar yanlıştır. Ne mimariden ne yaşamdan ne de mutfak sanatlarından keyif alınmamalıdır.

Resim ve mimarlık; Duygular ve dolayısıyla duyguların ifade biçimleri yasaklı olduğu için resimden çok sık bahsedildiği görülmemekle birlikte proleter mahallesinde yer alan bir antikacının duvarındaki resimden söz edilmektedir. Burada resim sanatının hem geçmişte kaldığı hem de yalnızca proleterler için var olduğu görülmektedir. “Antikacı” mekânı karmakarışık, üst katında bir yaşama mekânı olan, içerisinde çok fazla ürünün bulunmaması

ile birlikte yine de yurttaş mahallelerinde görülemeyecek özellikte bir mekandır. Bu mekânla özdeşleşmiş olan “eski” ve “özel” kavramları mekânın üstlendiği rolü de ifade etmektedir. Mekân eskidir, tıpkı resimler gibi değerini kaybetmektedir. Burada resim sanatı ile mimarlık arasında kurulan ilişki hem nitel hem de nicel özellikler bağlamında ele alınmıştır.

Eserde sanat ve mimarlığın benzer bir üslupla ele alındığı görülmüş, özellikle zıt yaşam biçimlerinin ifadesinde birer temsil aracı olarak kullanıldığı tespit edilmiştir (bkz. Tablo 2).

Tablo 2. Sanat ve Mimarlık Bağlamında Tespit Edilen Zıt Kavramlar.

1984	
Proleterler	Yurttaşlar
Doğal	Yapay
Keyfi	Zorunlu
Rahatlık	Temkinlilik
Özgürlük	Sınırlılık
Bireysellik	Tek tipleşme
El yapımı	Makine üretimi

Yapılan analiz sonucunda, seçilen eserler özelinde sanatı ve mimarlığı betimlemek amacıyla vurgulanan kavramların ortaklık gösterdiği tespit edilmiştir. Örneğin, müzik için yapay kaynakların kullanıldığı, müziğin bir aygıt tarafından üretildiği bölgede mimari tasarımda kullanılan malzemelerin de yapaylığı vurgulanmaktadır. Burada aynı zamanda ortaya konan sanat ve mimarlığın insan üretimi/el yapımı veya makine üretimi olması da iki farklı bölge arasındaki zıtlığın anlatılması için kullanılan unsurlar arasında yer almıştır. Eserde sıkı kurallar ile yönetilen bu bölgede gerek sanatta

gerekse mimarlıkta zorunluluklar ve kurallar hakimdir; sanat eserleri yönetim tarafından belirlenen kurallar doğrultusunda üretilir ve mimari de benzer şekilde zorunlulukların hakimiyetindedir. Buna karşın, yönetimden ayrı yaşamayı tercih eden proleterlerin yaşadığı bölgede tercih hakkının bulunduğu, özgürlüğün söz konusu olabildiği sanat ve mimarlık alanında da vurgulanmıştır. Bu durum aynı zamanda ön plana çıkan bir başka kavram olan tek tiplleşme ile de ilişkilendirilebilmektedir. Tercih hakkının bulunmayışı mekanlarda tek tiplleşmenin ortaya çıkması ve bireyselliğin olmaması ile sonuçlanmıştır. Sanat üretiminde de bireysellik söz konusu değildir hatta sanatsal üretim makineler aracılığıyla yapılmaktadır. Bu doğrultuda, eserde vurgulanan kavramların aktarımında sanat ve mimarlık disiplinlerinin etkili olduğu tespit edilmiştir.

3.1.2. Cesur Yeni Dünya

Aldous Huxley tarafından 1932 yılında yazılan kült bilim kurgu eseri, çarpıcı anlatımı ile yazıldığı günden itibaren ilgi çeken ve tartışılan bir eser olmuştur (Kara, 2019, s. 18). Kusursuz bir yaşam kurgusunda meydana gelen olayların ve

çöküşlerin anlatıldığı eser için kullanılan “Kendi distopyasını yaratan bir ütopya” ifadesi adeta tek cümlelik bir özet niteliği taşımaktadır. Zıt yaşam biçimleri üzerine kurgulanmış olması ve distopik anlatımı ile 1984 eserine benzer yanlarının bulunmasına karşın, daha yumuşak bir anlatım tercih edilmiştir. 1984 eserinde, yazıldığı dönemin etkisi ile baskıcı yönetim anlayışıyla sağlanmaya çalışılan toplumsal refah, Cesur Yeni Dünya eserinde “yapay mutluluk” ve “kusursuzluk” algısı yaratılarak sağlanmıştır. Eserde kurgulanan Yeni Dünya’da insanlar doğmaz, kuluçka merkezinde üretilir. Alfa, beta, gama, delta ve epsilonlar olarak sınıflandırılırlar ve her bir sınıf farklı özellikler taşır. “Teknoloji” ve “ilerleme” tek gerçek, “duygu” ise uzak durulması gereken bir kavramdır. Mahremiyet ve bireysellikten uzak olan bu dünyadan farklı olarak özgür kalmaya çalışan Ayrık bölge⁴ yerlileri ise birçok konuda farklılıklara sahiptir. İnsanlar eski dünyada olduğu gibi doğar ve ilkel bir yaşam sürerler (Huxley, 2017). Kitap için hazırlanmış olarak kapak tasarımları incelendiğinde, insanları sakinleştirmek ve duygu hissetmelerini engellemek için kullanılan haplar ile kurgulanmış-tasarlanmış yeni dünya düzeni

Görsel 2. Cesur Yeni Dünya Romanı İçin Hazırlanmış Kapak Çalışmaları.

⁴İlkel bir yaşam süren topluluğun yaşadığı bölgedir. Eserde yer alan orijinal hali ile aktarılmıştır.

vurgusunun ön planda olduğu görülmektedir (bkz. Görsel 2) Araştırmada bu iki toplum arasındaki farklılıklar doğrultusunda sanat ve mimarlık ilişkisi bağlamında gelecek kurgusu irdelenmiştir.

Eserde kurgulanan “Yeni Dünya” kusursuz, daima mutlu olunan, teknolojinin mutlak hakimiyetinin geçerli olduğu bir dünya düzenini temsil etmektedir. Bu dünyadan bağımsız ve özgür halk, yani Ayrık bölge yerlileri ise eski, bilindik yaşamlarını sürdürmeye devam etmektedirler. Bu iki ayrı dünya birbirinden çok farklı ifadelerle tasvir edilirken hem sanat hem de mimarlık bu farkın en açık okunabildiği alanlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Özgür halkın yaşadığı mekanlar tasvir edilirken; “karanlık”, “ahşap” gibi kelimeler kullanılmaktadır. Burada hem halkın içerisinde bulunduğu yoksulluk hem de doğal yaşama gönderme yapılmaktadır. Evler “küçük”; yaşanan bölge ise “köy”, yani kırsaldır. Yeni Dünya tasvirinde ise, “dağlar kadar yüksek” ifadesi kullanılır. Binalar büyük ve çok katlı, genellikle “parlak” ve “açık renkli”dir. Ayrık bölgede mekanlar ilkel, teknoloji kullanımı oldukça sınırlıdır, kitapta neredeyse hiç bahsedilmez, bunun yerine buralarda dokuma yapıldığından, yiyecek hazırlandığından bahsedilir. Yeni Dünyada ise teknoloji yaşamın odak noktasıdır. “Duvarda bir noktaya basınca çıkan “ışık ve resimler” gibi ifadelerle sıklıkla teknolojinin mekân içerisindeki hakimiyeti vurgulanmaktadır (Huxley, 2017).

Müzik ve mimarlık; Kitabın ana karakteri ve bir Ayrık bölge yerlisi olan John sanata ilgi duymakta, kitap okumayı, müzik dinlemeyi sevmektedir. Sanata doğal duygular ile yaklaşmaktadır, eserler de aynı paralelliktedir. Mimarlıkta ve çevredeki doğallık ve doğaçlama tıpkı John’un dinlediği müzikler gibidir, yapaylık ve dinleyeni şartlama yerine duygulandırma amacı gütmektedir. Yeni Dünyada ise duygular da kontrol edilmektedir. Doğal duygular, insanlar arasında doğal

iletişimler vb. istenmemektedir. Müzik ile faydacılık amaçlanmakta, yapay ve insanları şartlamaya yönelik bir anlayış benimsenmektedir. “Sentetik müzik”, “hiper-keman”, “yapay-obua” gibi tabirler yer almaktadır. Eğlence mekanları da parlak ve hareketli ışıkları ile içeride dinlenen dijital müziği yansıtır niteliktedir.

Edebiyat ve mimarlık; Ayrık bölgede okuma-yazma bilen kişiler azınlıkta olsa dahi John okumayı küçük yaşta öğrenmiştir ve edebiyatı sevmektedir. John’un William Shakespeare gibi ünlü yazarlara ait kitapları okuduğundan bahsedilir. Okudukları John’un karakter gelişimini de etkilemektedir. Yasak Bölgede kişisel duyguların yansıdığı edebi eserlerin okunması yasak değildir, bireyler bu noktada tercih hakkına sahiptir. Mimaride de benzer şekilde kişisel ve özgünlük bulunmaktadır; kullanıcılar tercihleri doğrultusunda mekanları kurgulayabilme özgürlüğüne sahiptir. Yeni Dünyada ise aksi bir durum söz konusudur. Örneğin, eserin Yeni Dünyada geçen bir bölümünde “Okul Kütüphanesi’ni geçerek Biyokimya Laboratuvarları’na doğru yürürlerken Vahşi, ‘Shakespeare okuyorlar mı?’ diye sordu. Utançtan kızaran baş müdire ‘Tabii ki hayır,’ dedi (Huxley, 2017, s. 169)” şeklinde bir diyalog bulunur. Bu diyalog, Yeni Dünyada gerçek ve doğal duygular ile onların eseri olan her şeyin ayıp ve yanlış kabul edilmesinin edebiyata yansımaları örneklemektedir. Eserde bahsi geçen Yeni Dünya mimarisinde faydacılık; doğallıktan, mahremiyetten ve kişisellikten uzak yaklaşım ile edebiyatta duyguların hâkim olduğu eserlerin hoş görülmemesi arasında benzerlik olduğu anlaşılmaktadır.

Moda ve mimarlık; Ayrık bölge’nin tasvirinde sıradan kıyafetlerden, kadınların sırtlarına aldıkları kendi dokumaları olan battaniyelerden bahsedilmektedir. Kıyafet seçimindeki özgürlük ve eldeki imkanların değerlendirilmesi unsurları mimari öğeler ile örtüşmektedir. Örneğin,

teknoloji kullanımı oldukça kısıtlı olduğundan el işçiliği ön plana çıkmaktadır; mimari de moda gibi ilkedir. Yeni Dünyada giyilen kıyafetlere dair “yeşil terlikler”, “fermuarlı kıyafetler”, “parlak renkler” ve “pembe pijamalar”dan bahsedilir. Kıyafetler açık renkli ve pratik bir kullanıma göre tasarlanmıştır. Mimarlık da benzer şekilde, düzenli kurgulanmış ve açık renklerin hâkim olduğu parlak yapılarla kurgulanmıştır. Adeta yeni dünya bir fabrika, her yapı fabrikanın birer bölümü ve her insan da o fabrikanın çalışanları imiş izlenimi verilmektedir.

Mutfak sanatı ve mimarlık; Ayrık bölgede yiyecekler çok çeşitli ve kolay bulunamıyor olmakla birlikte doğaldır, yenilenden keyif alma isteği ön plandadır. Yiyecekler de tıpkı mimari yapılar gibi doğal ve kısıtlı imkanlarla üretilmiştir ve üreticinin yorumu doğrultusunda gerçekleştirilmiştir. Yeni Dünyada her şey gibi yiyecek de belli kurallar doğrultusunda, planlı bir üretimle gerçekleştirilmektedir. Kitapta, “A vitaminli pasta”, “bir bardak yapay şampanya” gibi ifadeler görmek mümkündür. Mimarlık ve gastronomideki faydacılık, geometrik şekiller ve planlı üretim birbirine fazlasıyla benzemektedir.

Eserde, “1984” eserine benzer şekilde sanat ve mimarlığın ortak bir yaklaşımla ele alındığı görülmüş, zıt kavramlar ve zıt yaşam biçimlerinin ifadesinde birer temsil aracı olarak kullanıldığı tespit edilmiştir (bkz. Tablo 3).

Anlatımda vurgulanan kavramlar sanat ve mimarlık üzerinde etkili olmuştur. Örneğin, eserde iki yaşam biçimi arasındaki en temel farklılık Ayrık bölgede doğal ve gerçek bir yaşam biçimi hâkim iken, Yeni Dünyada kurgulanmış, yapay bir düzenin hâkim olmasıdır. Yeni Dünyada bu durumun sanat alanına yansımaları, hemen her sanatın toplumda yaratılmak istenen yapay mutluluk hissini uyandırmaya yönelik kurgulanması olmuştur. Mimarlık alanında da benzer şekilde kusursuz ve yapay bir yaklaşım söz konusudur. Özgürlük kavramı da

Tablo 3. Sanat ve Mimarlık Bağlamında Tespit Edilen Zıt Kavramlar.

Cesur Yeni Dünya	
Ayrık bölge	Yeni Dünya
Mahremiyet	Şeffaflık
Uyumsuzluk	Uyum
Düzensizlik	Düzen
Keyfiyet	Faydacılık
İlkel yaşam	Teknoloji odaklı yaşam
Özgürlük	Sınırlılık
Doğal	Yapay
Küçük	Büyük
Gerçek	Sanal
Karanlık	Aydınlık
Duygulanma	Şartlanma

sıklıkla vurgulanan ve duygulanma/şartlanma zıtlığı ile birlikte işlenerek iki bölge arasında belirgin farklılıklara yol açan bir kavram olarak okuyucuya sunulmaktadır. Bu kavram Ayrık bölgede bireylerin sanat ve mimarlık dahil olmak üzere birçok alanda seçim haklarının bulunması, Yeni Dünyada ise bireylerin şartlandırılarak sınırlandırılması ile aktarılmıştır. Sanat ve mimarlık alanında ön plana çıkan bir başka durum ise, yaşamın ilkel veya teknoloji odaklı sürdürülmesidir. Ayrık bölgede, mimaride kullanılan malzemeler dahil olmak üzere Yeni Dünya’ya kıyasla çok daha ilkel bir yaşam söz konusudur. Yeni Dünyada ise teknoloji ön plandadır, sanat eserleri dahi teknolojik olarak üretilmekte; “sentetik” ve “yapay” olarak adlandırılmaktadır. Mimarlık da benzer şekilde yapay malzemelerin ve teknolojik çözümlerin hakimiyetindedir. Ayrık bölgede teknolojik imkanların kısıtlılığı sonucu mekanlar loş veya

karanlık iken, Yeni Dünya'da daha aydınlıktır. Anlatıda kavramlar birbirini desteklemekte, sanat ve mimarlık ise söz konusu kavramların aktarılmasında bir araç olarak kullanılmaktadır.

Her iki eserden elde edilen veriler değerlendirildiğinde; anlatılmak istenen konu ve mesajların, çeşitli kavramlar ve temalar kullanılarak sanat ve mimarlık aracılığıyla da okuyucuya aktarıldığı görülmüştür. Eserlerin bilimkurgu türünün birer örneği olması ve metinlerin zıtlıklar üzerine kurgulanmış olması sanat ve mimarlığı niteleyen kavramları da etkilemiştir. Bu doğrultuda yapılan irdelemede, sanata ve mimarlığa yüklenen anlamlar arasında ise benzerliklerin bulunduğu tespit edilmiştir. Yapılan tespitlerde söz konusu iki disiplinin duygu uyandırma ve mesaj verme niteliklerinin önemli birer etken olduğu görülmüştür. Örneğin; “1984” eserinde sanatın makineler yoluyla üretilen bir ürün gibi görülmesi ve “Cesur Yeni Dünya” eserinde gelişmiş toplumun sanattan soyutlanmaya çalışılması dikkat çekmektedir. Benzer şekilde mimarlık da bireylerin izlendiği veya yönlendirildiği, estetiğin geri planda bırakıldığı bir disiplin olarak sunulmaktadır. Ayrıca eserlerde vurgulanmak istenen zıtlıklarda ve hemen her kavramda sanatın ve mimarlığın ortak özelliklerini temsil etmek üzere kullanıldığı görülmektedir. Bu noktadan hareketle elde edilen bulguların, çalışmanın “Mimarlık ve sanat uğraşmaları çeşitli boyutlarda benzerlik ve farklılıklar gösterir” olarak ifade edilen varsayımını desteklediğini söylemek mümkündür. Bununla birlikte, iki disiplin arasında açık ve büyük ölçüde bir farklılığa ise rastlanmamıştır.

3.2. Mimarinin Bilim Kurgu Edebiyatındaki Rolü

Araştırma kapsamında ele alınan her iki eserde

de mimarinin bilim kurgu edebiyatındaki rolüne ilişkin çıkarımlarda bulunmak mümkündür.

“1984” ve “Cesur Yeni Dünya” eserleri benzer bir yaklaşımla zıt yaşam biçimlerini odağına almış, bu zıtlığın aktarımında mimari önemli roller üstlenmiştir. Buna karşın, kurgulanan yaşam biçimlerinin ayrışan yönleri mimarinin de farklı roller üstlenmesi sonucunu ortaya çıkarmıştır.

“1984” eseri her ne kadar biri diğerine oranla daha sistematik bir düzene sahip olan iki ayrı toplumu anlatıyor olsa da aslında her iki toplumun da refah düzeyi düşüktür. Buradaki zıtlık, yönetime bağlı olan Okyanusya toplumu ile proleter toplumun yani alt sosyal sınıfın arasındaki farklılıkları ifade etmektedir. Temel farklılık ise “özgürlük” kavramı ekseninde ortaya çıkmaktadır. “Zafer Konutlarında” yaşayan Okyanusya yurttaşları tele-ekranlar ile sürekli olarak izlenebilmekte, konut mekânı mahremiyet kavramından uzak bir rol üstlenmektedir. Mimarlık, toplumsal anlatıların ve bu doğrultuda verilen mesajın okuyucuya aktarılması için kullanılan araçlar arasında yer almaktadır. Örneğin; Zafer Konutları, sürekli sorun yaşanan, yıkık dökük konutlar olarak ifade edilmesine karşın ana karakter tarafından proleter mahallesinden daha iyi durumda olarak kabul edilir. Bununla birlikte, proleter konutlarında tele-ekranlar bulunmamakta, bu farklılık ve özgürlük arayışı eserin ana karakterinin orada bulunma isteği duymasına sebep olmaktadır. Bu noktada mimarlık, anlatılmak istenen hikâye ve okuyucuda uyandırılmak istenen duygunun aktarımında anlamlı bir rol üstlenmiştir.

“Cesur Yeni Dünya” eseri ise “1984” eserinden farklı olarak odağına aldığı zıtlık kavramını gelişmiş bir Yeni Dünya toplumu ile ilkel bir toplum üzerinden aktarmıştır. Yeni dünyanın gelişmiş toplumu son teknolojinin kullanıldığı, yüksek olanaklara sahip yapılar ile temsil edilmektedir. İlkel toplumda ise çok daha farklı bir yaşam ve mimari anlatılmaktadır.

“Ayrık bölge” olarak tanımlanan ilkel toplumda mimari yapıtlar da ilkel ve kısıtlı olanaklar ile üretilmiştir. Burada mimarlık, iki ayrı toplumun yaşam biçimini, yaşam alanları ile temsil etme rolünü üstlenmiştir. Mimarlık yalnızca zıtlıkların değil, toplumu tasvir etmek için kullanılan çeşitli kavramların aktarılmasında da bir araç olarak kullanılmıştır.

Her iki eserde de mimarlık ana fikrin aktarımında, vurgulanmak istenen kavramların ifadesinde bir araç olarak kullanılmıştır. “1984” eseri benzer sorunların ortaya çıkabildiği baskı altındaki iki ayrı toplumu; “Cesur Yeni Dünya” eseri ise daha keskin hatlarla ayrılmış, “gelişmiş” ve “ilkel” olarak tanımlanan iki ayrı toplumu temel almaktadır. Her iki eserde de sıklıkla vurgulanan noktalar ise gelişmiş teknolojik imkanlar ve farklılaşan yaşam biçimleri olmuştur. Sanat ve mimarlık disiplinleri de her iki ortaklıktan doğrudan etkilenmiş ve bu etki eserlerin anlatı araçları arasında yer almıştır. Teknolojinin bir araç olarak kullanılması ile çeşitli sanat dallarını etkilediği bilinmektedir (Colson, 2007, s. 8). Bu durum, distopik kurgunun bir sonucu olarak teknolojiye görece negatif bir yaklaşımın bulunduğu eserlerde de etkili olmuştur. Teknolojinin olumlu-olumsuz etkilerine ilişkin beklentiler sanat ve mimarlık üzerinden aktarılmıştır. Örneğin; “Cesur Yeni Dünya” eserinde gelişmiş toplumda yüksek teknolojik olanaklar sunan yapılardan bahsedilirken ilkel toplumda teknoloji kısıtlıdır. İki toplum arasındaki fark bu durum üzerinden vurgulanmıştır. “1984” eserinde ise teknoloji yapılarında ülke yurttaşlarının izlenmesi, denetlenmesi amacıyla kullanılmaktadır. Alt sosyal gruba ait yapılarda ise bu durum görülmemektedir. Eserlerde mimarlık geleceğe ilişkin önemli bir kavram olan teknolojinin kullanılış biçimine yönelik öngörülerini de yansıtmaktadır. Elde edilen bulgular araştırma varsayımlarından bir diğeri olan: “mimarlık

disiplini, bilim kurgu edebiyatında çeşitli roller üstlenir” i destekler niteliktedir.

SONUÇ

İki distopik bilim kurgu eseri üzerinden, sanat ve mimarlık ilişkisinin çeşitli yönleri ile okunduğu araştırmanın varsayımları ayrı ayrı sınanmıştır. Bu doğrultuda sanat-mimarlık ilişkisi, eserlerde mimarlığı temsil eden kavramların karşılaştırılması yoluyla incelenmiştir. Daha sonra, mimarının bilim kurgu edebiyatı içerisinde ne gibi rollerinin bulunduğuna yönelik çıkarımlarda bulunulmuştur. Araştırma materyali olarak yararlanılan eserlerin temelde gelecek üzerine kurgulanması ve zıt yaşam biçimlerine odaklanması ise araştırmaya farklı bir perspektif kazandırmıştır. Yapılan analizler sanat-mimarlık ilişkisinin özellikle okuyucuya verilmek istenen mesaj ve yaratılmak istenen duyguyu aktarma açısından varlığını desteklemiştir. Eserler, toplumun sanat ve mimarlıktan soyutlandığında duygulanma ve düşünme yetisinin köreltildiğini çarpıcı bir üslupla sunarken, sanat-mimarlık ilişkisine yönelik öngörülerini de desteklemiştir. Bu noktada, eserlerin yazıldığı dönemde hâkim olan toplumsal olayların da rolü bulunmaktadır. Aynı zamanda, her iki eserin de distopik bilim kurgu türünde yazılmış olması sanata ve mimarlığa yüklenen anlam üzerinde etkili olmuştur.

1984 eseri savaşı odağına alan, baskının ve koşullanmanın ön planda olduğu bir toplumda bu düzene uyan yurttaşlar ile karşı çıkan proleterler arasında, birçok alanda etkisi görülen zıtlıklar yoluyla anlatımın güçlendirildiği bir kurgudur. Bu kurgu içinde gerek sanat gerekse mimarlık yoğun olarak söz konusu edilmiş, tasvirler ve betimlemeler ile anlatıyı güçlendirmiştir. Üstlendiği rol ve ilişkilendirildiği kavramlar bakımından sanat ve mimarlık, birer araç olarak kullanılmıştır. Eserlerde ön plana çıkan kavramların

okuyucuya aktarılmasında sanat ve mimarlık disiplinlerinden yararlanılmıştır. Bunun yanı sıra sanat ve mimarlık arasında belirgin ve önemli ortaklıkların bulunduğu sonucu da elde edilmiştir. “1984” eserinde yer alan “Kafatasınızın içindeki birkaç santimetreküp dışında, hiçbir şey sizin değildi (Orwell, 2015)” ifadesi adeta anlatılmak istenen yaşam biçimini özetler niteliktedir. Hiçbir şey kişisel olmamalı ve sorgulanmamalıdır. Duygular ön planda olmamalı, duygu odaklı hareketlerde bulunulmamalıdır. Duyguların ifade biçimi niteliği taşıyan; yoğun bir iletişim gücüne sahip olan sanat bu dünyada hoş karşılanmaz. Çünkü; bireyler sanat ile ilgilenirlerse hissedecekler, sanatı üretmeyi deneyecekler ve duygular kurgulanan toplumsal düzeni altüst edecektir. Baskın bir yönetim anlayışı bu yeni düzende ayakta kalamayacaktır. Bu nedenle eski sanat eserleri yok edilir, uygun görülen birkaçı ise çarpıtılarak yayınlanır. Bazıları ise makineler ile üretilir ve propaganda dışında bir amaca hizmet etmez. Mekanlar da benzer bir anlayışla düzenlenmiştir. Kişisel unsurlara yer yoktur, tele-ekranlar ile tuvaletler dahi denetlenmekte, mekân bir makine işlevi görmektedir. Özgürlük ortadan kalkmış ne sanata ne de nitelikli mimariye yer verilmiştir.

Cesur Yeni Dünya romanı ise iki ayrı yaşam kültürü doğrultusunda ortaya çıkan farklılıklara odaklanmıştır. Mimari ve sanat bağlamında yapılan değerlendirme sonucunda her iki disiplinde bu farklılığın izlerinin bulunduğu görülmüştür. Birbirinin zıttı veya birbiri ile uyuşmayan özelliklere sahip olan topluluklara ilişkin ortaya çıkan kavramların hemen hepsi mimari üzerinden de aktarılmış; bu sonuç hem edebiyat hem de sinemada mimarlığın bir iletişim ögesi olma özelliğini ortaya koymuştur. Gerçek duyguların hâkim olduğu toplumda sanatın önemsenmesi, yapay duygulanmaların söz konusu diğer toplumda ise sanatın gereksiz

hatta ayıp karşılanması ise mimarlığa bakış açısını da etkilemiş; bu sonuç sanat ve mimarlık arasındaki ilişkinin farklı yönlerine dikkat çekmiştir. Eserin içeriği üzerinden mimarlık ve diğer sanat dallarının ilişkileri doğrultusunda yapılan irdelemede ise bahsi geçen hemen her sanat alanında sözü edilen kavramların ve betimlemelerin mimarlıkla benzerlik gösterdiği tespit edilmiştir. Mimarlık ve diğer sanat dalları, kurgulanan distopik dünyanın betimlenmesinde rol oynamışlardır.

Araştırmaya konu edilen distopik eserlerin ikisi de zıtlıkları anlatımı güçlendirmek amacıyla kullanmış; oluşturulan yaşam biçimleri ve dünya düzenleri ile anlatı güçlendirilmiştir. “Gerçek-sanal”, “özgürlük-sınırlılık” gibi zıt kavramlar toplumların temel farklılıklarını temsil etmek amacıyla sıklıkla kullanılmıştır. “Küçük-büyük”, “aydınlık-karanlık” gibi zıt kavramlar ise toplumların farklılıklarını anlatmak için kullanılan yardımcı ifadeler olmuştur. Söz konusu kavramların hemen hepsi sanata ve mimarlığa yansımıştır. Mimarlık, hikâyeye ilişkin ön plana çıkan kavramları aktarma ve okuyucuda duygu uyandırmaya ek olarak çeşitli roller üstlenmiştir. Soyut ve dolaylı anlatımların sıklıkla kullanıldığı eserlerde somut bir arka plan oluşturmuş, okuyuculara zihinlerinde canlandırabilecekleri bir gelecek tasviri sunmuştur. Okuyucunun yaşadığı döneme ait mimari yaklaşımlar ile eserlerde kurgulanan mimariyi karşılaştırmasına imkân vererek anlatılan gelecekte ne gibi değişiklikler beklendiğini örneklemiştir.

Eserlerde sanat ve mimarlık bağlamında iki ayrı açıdan ortaklık bulunmaktadır. Öncelikle mimarlığın bir edebi eserde araç olarak kullanılması, anlatının önemli bir parçası olması mimarlığın sanatı güçlendirme, ilham kaynağı olma özelliğine işaret etmektedir. Bunun yanı sıra, mimarlık disiplini ve eserlerde bahsi geçen hemen her sanat dalında ortak yaşam

biçimlerinde benzer özelliklerin tasvir edilmiş olması; sanat ile mimarlığın hem çevreden hem de birbirlerinden etkilenme durumlarını gösterir niteliktedir.

KAYNAKLAR

- Abohela, I., Al-Gohary, A. and Dewidar, K. (2007). *Significance of Future Architecture In Science Fiction Films*. Ain Shams University International Conference, Cairo: ARUP.
- Akkoyun, T. (2015). *Distopya yazını ve aydın çılığı: George Orwell'in Bin Dokuz Yüz Seksen Dört Romanı Üzerine Bir İnceleme*. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 8 (41), 25-30.
- Ay Birsöz, Ş. B. (2015). *Mimari Tasarımda Bedensel Farkındalık: Bir Arayüz Olarak Dans*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Beken, N. E. (2007). *Mimarlık ve sanat: Çakışım Boyutlarının İrdelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Bulu, A. (2018). *Müzik ile Mekan Arasındaki İlişkiye Yönelik Deneysel Yaklaşımların İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü.
- Colson, R. (2007). *The Fundamentals Of Digital Art (1. Edition)*. Lausanne: Ava Publishing.
- Erdiñç, Z. C. (2011). *Moda ve Mimarlığın Ortak Kavramlar Üzerinden Okunması*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Ertem, Ü. (2010). *Sinema ve Mimarlık Etkileşiminin Örnek Kara Filmler Üzerinden İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Ertuğrul, H. (2003). *Bilimsel Çalışmalarda Yeni Teknikler (1. Baskı)*. İstanbul: Nesil Yayınları.
- Ertürk, N. (2011). *Moda Kavramı, Moda Kuramları Ve Güncel Moda Eğilimi Çalışmaları*. Art-e Sanat Dergisi, 4 (7), 1-32.
- Hossain, M. (2017). *Language as The Device For Psychological Manipulation in George Orwell's Nineteen Eighty-Four: A Psycholinguistic Analysis*. European Journal of English Language and Linguistics Research, 5 (8), 25-31.
- Huxley A. (2017). *Cesur yeni dünya (Çev: Ü. Tosun)*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Kara, F. (2019). *Analyzing the Postmodern Dystopia In Literature: Aldous Huxley Brave New World and George Orwell 1984*. Master Thesis. Algeria: People Democratic Republic Of Algeria Ministry of Higher Education And Scientific Research Faculty of Foreign Languages, Department of English.
- Karataş, Z. (2015). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Manevi Temelli Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi, 1 (1), 62-80.
- Keisman, M. (2016). *Power and Control In Brave New World And 1984. Prologue: A First-Year Writing Journal*, 8 (4), 19-32.
- Köse Doğan, R. (2016). *Resim ve Mekan Arasındaki İlişki: İlham Veren Projeler*. Online Journal of Art and Design, 4 (2), 48-65.
- Orwell, G. (2015). *1984 (Çev: C. Üster)*. İstanbul: Can Yayınları.
- Özertural, R. (2007). *Çağdaş Sanat Ortamında Birbirine Yaklaşan İki Disiplin: Mimari ve Heykel*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Serin Güner, A. P. ve Gökmen, H. (2020). *Mimarlık ve Edebiyat İlişkisine Dair Yapılmış Akademik Çalışmaların Bir Sınıflandırması*. İdealkent Dergisi, 31 (11), 1722-1763.
- Somer, P. M. (2006). *Mimarlık ve Bilimkurgu Edebiyatında Mekan Okumaları*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Spurr, D. (2012). *Architecture and Modern Literature (1. Edition)*. Ann Arbor: The University of Michigan Press.
- Üner, G. ve Erdoğan, E. (2020). *Mimarlığın Diğer Sanat Dalları İle İlişkisi*. Online Journal of Art and Design, 8 (2), 167-179.
- Yalım, E. (2002). *Bilim-Kurgu Edebiyatında Ütopya Ve Mimarlık İlişkisi*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.

Görsel Kaynaklar

- Görsel 1. *1984 Kapak Çalışmaları*, <https://www.orwelltoday.com/reader1984editionfirst.shtml> (Erişim Tarihi: 08.06.2021).
- Görsel 2. *Cesur Yeni Dünya Kapak Çalışmaları*, <https://www.slashfilm.com/brave-new-world-tv-series/> (Erişim Tarihi: 08.06.2021).